

УДК 343.359(477)

## ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ПРОТИДІІ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ЩОДО ДІТЕЙ

**Максим КОРНІЄНКО,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
професор кафедри публічного управління та адміністрування  
Одеського державного університету внутрішніх справ

### АНОТАЦІЯ

Дитина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, держава зобов'язалася всіма доступними засобами та можливостями захищати дитину від злочинних посягань. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом, дитина захищається як національним законодавством України, так і міжнародним правом, забезпечення функціонування системи захисту прав дітей передбачене Конвенцією ООН про права дитини. Але, незважаючи на розгалужену систему державного та міжнародного правового захисту, останнім часом значно зросла кількість насильницьких злочинів, що вчиняються щодо малолітніх дітей.

**Ключові слова:** негласні слідчі (розшукові) дії, нормативно-правовий акт, оперативно-розшукова діяльність, правове регулювання, нормативна база, дитина, неповнолітній, малолітній, розшук дітей, безвісті зниклий.

### SECRET INVESTIGATION (SEARCH) ACTIONS IN COUNTERING VIOLENT CRIMES AGAINST CHILDREN

**Maksym KORNIENKO,**  
Candidate of Law Sciences, Associate Professor,  
Professor of the Department of Public Administration and Administration  
of Odessa State University of Internal Affairs

### SUMMARY

The child, her life and health, honor and dignity, inviolability and safety are recognized in Ukraine as the highest social value, the state has undertaken all means and possibilities to protect the child from criminal encroachment. Any violence against the child and its exploitation are prosecuted by law, the child is protected both by the national legislation of Ukraine and by international law, ensuring the functioning of the system of protection of children's rights is provided by the UN Convention on the Rights of the Child. But despite the ramified system of state and international legal protection, the number of violent crimes committed against young children has increased significantly recently.

**Key words:** secret investigation (search) actions, normative-legal act, operative-search activity, legal regulation, normative base, child, juvenile, minor, search for children, missing persons.

**Актуальність теми дослідження.** В Україні, яка рухається шляхом європейської інтеграції, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека дитини є найвищою соціальною цінністю, що захищається на всіх рівнях державної влади. Організація і проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує чіткого нормативно-правового регулювання, систематизації нормативних актів для більш ефективною протидії насильницьким злочинам щодо малолітніх.

**Цілі та завдання статті** – розглянути деякі особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у протидії насильницьким злочинам щодо дітей.

**Стан дослідження.** Питання тактики проведення та нормативно-правового регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій розглядаються у працях С.В. Албула, П.Д. Біленчука, С.С. Кудінова, Р.В. Мукоїди, М.А. Погорельського, Д.И. Никифорчука, І.В. Строкова, О.М. Сніцара, І.В. Сервельського, М.В. Салтєвського, В.О. Сілюкова, Ю.Е. Черкасова, Б.М. Шавера, М.П. Шаламова та інших науковців.

**Вклад основного матеріалу.** Із прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) інститут слідчих дій зазнав певних змін. З'явився новий, більш прогресивний інститут негласних слідчих (розшукових) дій. Фактичні дані, отримані

під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, мають однакову доказову силу з даними, отриманими під час проведення слідчих розшукових дій.

Особливої уваги заслуговують злочини, які посягають на найуразливішу груп населення – дітей. Успіх розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту за участю дітей – потерпілих від насильницьких злочинів, залежить від того, наскільки повно будуть ураховані слідчими всі складники криміналістичної характеристики. Однією з головних складових частин успішної протидії злочинності є знання основних типових ознак характеристики дітей, котрі потерпіли від насильницьких злочинів.

Виділення зазначеного нового процесуального інституту дало змогу законодавцеві вирішити багаторічну проблему в слідчій практиці, а саме використання слідчим у повному обсязі можливостей оперативно-розшукової діяльності, а також використання фактичних даних, отриманих під час цієї діяльності, як доказів у кримінальному провадженні. Саме чітка класифікація дає змогу відносити ту чи іншу негласну слідчу (розшукову) дію до певної групи, яка регламентується законодавством [1].

КПК України чітко закріплює поняття негласних слідчих (розшукових) дій як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підля-

гають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК. У свою чергу, кодекс визначає «слідчі (розшукові) дії» як дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [2]. Негласність слідчих (розшукових) дій означає лише особливий порядок їх підготовки, проведення, фіксації та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, не причетних до їх проведення. В усьому іншому тактика проведення таких негласних процесуальних дій нічим не відрізняється від загальної тактики діяльності слідчого під час досудового розслідування, а до тактичних прийомів проведення негласних слідчих (розшукових) дій мають бути застосовані загальні вимоги, зокрема й щодо їх вибірковості [3, с. 108].

Положення глави 21 КПК є керівними для проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Порядок і тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні бути визначені й урегульовані відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами, такими як: постанови Кабінету Міністрів України, накази Генеральної прокуратури України, накази Міністерства внутрішніх справ України, накази Служби безпеки України, накази органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, накази органу Державного бюро розслідувань, накази Державної пенітенціарної служби України, накази Державної прикордонної служби України, накази Державної митної служби України.

Підставами для проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії є наявність відомостей про злочин та особу, котра його вчинила, які потребують перевірки для їх підтвердження або спростування. Слід зауважити, що нормативну базу організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій становлять джерела різної юридичної сили, тому їх можна класифікувати умовно за вісьмома рівнями, виходячи з основного та значимого для практики критерію їхньої юридичної сили. Так, найвищою за юридичною значимістю стоїть Конституція України та рішення Конституційного Суду України, наступне місце займають джерела міжнародного-права та рішення Європейського суду з прав людини; кодифіковані (кодекси) нормативні акти та Закони України; укази та розпорядження Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; відомчі та міжвідомчі акти органів виконавчої влади; Постанови Пленуму Верховного Суду України та Пленуму Верховного Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ; джерела роз'яснювально-рекомендаційного характеру. Порядок і тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні бути визначені та врегульовані відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами, такими як: постанови Кабінету Міністрів України, накази Генеральної прокуратури України, накази Міністерства внутрішніх справ України, накази Служби безпеки України, накази органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, накази органу Державного бюро розслідувань, накази Державної пенітенціарної служби України, накази Державної прикордонної служби України, накази Державної митної служби України.

Варто зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення не лише слідчих (розшукових) дій, а й негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, передбачених КПК України [2]. Тобто ми можемо констатувати, що вперше у чинному КПК України, зокрема у ч. 2 ст. 99, унормовано положення про те, що протоколи, складені за результатами проведення негласних слідчих

(розшукових) дій, і додатки до них, матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у т. ч. електронні), а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, якщо вони складені у порядку, що передбачений у КПК, належать до такого джерела доказів, як документи.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп осіб, у т. ч. протиправних дій стосовно дітей, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [2].

Згідно з ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії не відокремлюються від інших слідчих (розшукових) дій, а є їх різновидом і регулюються у загальному порядку, передбаченому КПК України, законними та підзаконними актами, але специфіка їх проведення потребує спеціального врегулювання шляхом розробки та прийняття (або використання вже наявних) відповідних внутрішніх відомчих і міжвідомчих нормативних актів. Факт проведення негласних слідчих (розшукових) дій не підлягає розголошенню, за винятком умов, передбачених ст. 253 КПК України. Слід підкреслити, що методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій не підлягають розголошенню за жодних умов.

У ст. 247 КПК України законодавцем зроблено уточнення про те, що розгляд таких клопотань здійснюється спеціальним слідчим суддею, тобто головою чи, за його визначенням, іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Такий слідчий суддя, виконуючи вимоги ст. 248 КПК України, зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин із моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, котра подала клопотання. У клопотанні, серед іншого, в обов'язковому порядку зазначається найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер. Звідси випливає, що до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань негласні слідчі (розшукові) дії проводяться не можуть, зокрема й у разі розслідування такого кримінального правопорушення, як використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом. Також обов'язковою умовою проведення негласних слідчих (розшукових) дій у будь-якому кримінальному провадженні взагалі та у розслідуванні насильницьких злочинів щодо малолітніх зокрема згідно з вимогами п. 7 та 9 ч. 2 ст. 248 КПК України є обґрунтування слідчим неможливості отримання відомостей про злочин та особу, котра його вчинила, в іншій спосіб, а також обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, котрі його вчинили [2].

У судовому засіданні слідчий чи прокурор повинні довести слідчому судді, який постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, наявність достатніх підстав вважати, що: вчинений злочин відповідної тяжкості; під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, котрі вчинили злочин. Постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не пере-

шкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу [2].

Результати негласних слідчих (розшукових) дій автоматично не набувають статусу доказів у кримінальному провадженні. Такі матеріали підлягають перевірці на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій. Так, особи, котрі їх проводили або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Крім цього, як зазначається у п. 1 та 3 ст. 256 КПК України, можуть бути допитані також особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Це означає, що матеріали, отримані шляхом негласних слідчих (розшукових) дій, повинні вказувати на джерело їх походження, щоб у відповідній ситуації існувала можливість дослідження й отримання пояснень авторів матеріалів чи обізнаних із ними осіб. Така перевірка може здійснюватися з участю сторін, у т. ч. в умовах закритого судового засідання, шляхом допитів, проведення експертиз, експериментів та інших гласних слідчих (розшукових) дій. Із цього випливає, що отримані внаслідок негласних слідчих (розшукових) дій дані можуть використовуватися в доказуванні, якщо вони отримані з процесуальних джерел, передбачених ч. 2 ст. 84 КПК України [4, с. 53].

КПК України передбачає та регламентує негласні слідчі (розшукові) дії, результати яких використовуються як основні або допоміжні докази та які проводяться на підставі ухвали слідчого судді: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264). Щодо кримінального провадження виключно за тяжкими й особливо тяжкими злочинами, цим Законом передбачено: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274); використання конфіденційного співробітництва (ст. 275) [2].

Результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть містити дві групи даних. До першої групи належать фактичні дані (відомості), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, які можуть бути використані та закріплені у процесуальному провадженні та будуть джерелами доказів у кримінальній справі. Вони також мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню (про наявність і місця зберігання знярядь злочину, викрадених цінностей тощо). До другої групи належать дані, що мають допоміжний характер (про особу підозрюваного, способи маскування злочинної діяльності тощо) і можуть бути орієнтиром для вибору організаційних і тактичних прийомів проведення слідчих дій [5].

Однією з новел кодексу вважається норма щодо повідомлення особи, стосовно якої проводилися негласні слідчі (розшукові) дії. Особи, конституційні права котрих були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загрози для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, причетних до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної

слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців із дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом [2]. Такі положення КПК є гуманними з огляду на те, що обмеження конституційних прав, пов'язаних із таємницею особистого життя, які мають місце під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, супроводжується обов'язковим повідомленням особі про їх застосування у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством.

Негласні слідчі (розшукові) дії у розслідуванні насильницьких кримінальних правопорушень щодо дітей проводяться з метою збору доказів відповідно до вимог КПК України, у переважній більшості випадків, на підставі ухвали спеціального слідчого судді, котрий є головою, чи, за його визначенням, іншим суддею, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Результати негласних слідчих (розшукових) дій автоматично не набувають статусу доказів у кримінальному провадженні. Такі матеріали підлягають перевірці на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій. Так, особи, котрі їх проводили або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Крім цього, як зазначається у п. 1 та 3 ст. 256 КПК України, можуть бути допитані також особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Це означає, що матеріали, отримані шляхом негласних слідчих (розшукових) дій, повинні вказувати на джерело їх походження, щоб у відповідній ситуації існувала можливість дослідження й отримання пояснень авторів матеріалів чи обізнаних із ними осіб. Така перевірка може здійснюватися з участю сторін, у т. ч. в умовах закритого судового засідання, шляхом допитів, проведення експертиз, експериментів та інших гласних слідчих (розшукових) дій. Із цього випливає, що отримані внаслідок негласних слідчих (розшукових) дій дані можуть використовуватися в доказуванні, якщо вони отримані з процесуальних джерел.

Суспільна небезпека кримінальних правопорушень щодо дітей завдає істотної шкоди таким соціальним цінностям, як життя, здоров'я, честь і гідність особистості та взагалі публічному порядку і безпеці, які є необхідною умовою нормального функціонування життєдіяльності українського суспільства.

Отже, зазначаємо, що негласні слідчі (розшукові) дії у розслідуванні насильницьких кримінальних правопорушень щодо дітей проводяться з метою збору доказів відповідно до вимог КПК України на підставі ухвали спеціального слідчого судді, котрий є головою, чи, за його визначенням, іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Інформація, отримана внаслідок здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, завжди є корисною, навіть коли вона не може бути використаною як прямі докази. Часто така інформація має орієнтувальний характер і може спрямовувати виконавців негласної слідчої (розшукової) дії на правильний шлях розслідування кримінальних правопорушень щодо дітей, сприяти побудові більшої кількості версій, підтвердження або спростування деяких обраних слідством версій.

**Висновки.** Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що негласні слідчі (розшукові) дії є ефективним засобом отримання доказів у кримінальному провадженні, а їх правова регламентація має постійно вдосконалюватися з урахуванням вимог практики та сучасних науково-технічних розробок, у т. ч. до їх застосування у протидії насильницьким злочинам щодо малолітніх.

**Список використаної літератури:**

1. Сердюк А. Місце аудіо-, відеоконтролю особи та аудіо-, відеоконтролю місця у системі негласних слідчих (розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 161–167.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

3. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2015. Вип. 618. С. 108–114.

4. Шумило М.Є. Поняття доказів у КПК 2012 р. *Теоретичні та практичні проблеми кримінального судочинства : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 19–23 жовтня 2012 р.) / ред. кол. : О.О. Волобуєва та ін. Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. С. 50–54.*

5. Негласні слідчі (розшукові) дії. Зразки процесуальних документів : навчально-практичний посібник / А.М. Волощук та ін. ОДУВС, 2013. 60 с.

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА**

**Корнієнко Максим Вікторович** – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування Одеського державного університету внутрішніх справ

**INFORMATION ABOUT THE AUTHOR**

**Korniienko Maksym Viktorovych** – Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Public Administration and Administration of Odessa State University of Internal Affairs

*oduvsv2015@ukr.net*

